

Андрей Алексеевич Новиков¹

Ochrona praw dziecka we współczesnej Rosji

Aktualnie w rosyjskim prawie rodzinnym zachodzą rozmaite zmiany, związane z potrzebą efektywniejszego regulowania rodzinnych stosunków prawnych oraz potrzebami w zakresie ogólnej polityki państwa w przedmiocie prawa rodzinnego, w sposób najbardziej zwięzły wyrażonej w „Koncepcji państwowej polityki rodzinnej w Federacji Rosyjskiej do 2025 r.”

Na główne kierunki państwowej polityki w zakresie rodziny i związków małżeńskich składają się:

- wzmocnienie i rozwój instytucji rodziny, zachowanie i odbudowanie tradycyjnych wartości rodzinnych,
- poprawa sytuacji rodzin z niepełnoletnimi dziećmi,
- ochrona rodziny, w tym przed bezprawną ingerencją w życie rodzinne, oraz wspieranie jej w wykonywaniu przez nią podstawowych funkcji,
- zwiększenie poziomu zamożności rodzin, poprawa sytuacji demograficznej w kraju, rozwiązanie problemu społecznego sieroctwa.

Związek małżeński rozumiany jest wyłącznie jako związek mężczyzny i kobiety, zarejestrowany przez władze państwowe w rejestrze aktów stanu cywilnego.

Stosunki homoseksualne i inne zboczenia płciowe są w zbiorowej świadomości odrzucane i nie są uznawane przez prawo.

Jednocześnie ustawodawca rosyjski nie nadaje znaczenia prawnego powszechnemu w Europie i coraz bardziej upowszechniającemu się w Rosji konkubinatu². Nawet ustalone

¹ Dr, doc., Санкт-Петербургский государственный университет, Российская Федерация (Sankt-Petersburski Uniwersytet Państwowy, Federacja Rosyjska).

w toku postępowania sądowego istnienie *de facto* stosunku małżeńskiego nie wywiera żadnych skutków prawnych ani w zakresie prawa rodzinnego, ani w zakresie prawa spadkowego, z wyjątkiem sytuacji, gdy stosunek ten powstał przed wejściem w życie Dekretu Prezydium Najwyższej Rady ZSRR z dnia 8 lipca 1944 roku³.

Za zagrożenie dla społeczeństwa rosyjskiego uznaje się:

- wywłaszczenie, nawet osób bliskich – małżonków,
- wzrost liczby rozwodów (rozwodzi się co drugie małżeństwo),
- pożycie bez rejestracji związku małżeńskiego,
- wzrost liczby dzieci urodzonych w związkach pozamałżeńskich,
- dużą skalę społecznego sieroctwa lub sieroctwa dzieci żyjących rodziców.

W jaki sposób prawo może pomóc w realizowaniu podstawowych kierunków polityki rodzinnej i przezwyciężyć negatywne tendencje w rosyjskiej rodzinie?

Główne kierunki reform prawnych dotyczą ochrony praw najsłabszej i najmniej chronionej strony rodzinnych stosunków prawnych – niepełnoletnich dzieci.

W tym celu wprowadzone zostały następujące zmiany:

- obecnie tylko prawo rodzinne określa porządek wykazywania dzieci, które pozostają bez władzy rodzicielskiej oraz ich tymczasowe zabezpieczenie (art. 2 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej),
- jeżeli rodzic i dziecko mieszkają oddzielnie, to w przypadku, gdy rodzic mieszkający z dzieckiem, nie wykona orzeczenia sądowego o kontaktach z dzieckiem, do winnego rodzica stosuje się środki administracyjno-prawne (na przykład - nakłada się na niego karę administracyjną) (pkt 3 art. 66 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej). Celem tej normy jest zabezpieczenie prawa dziecka i mieszkającego oddzielnie rodzica do kontaktów oraz otrzymania wychowania. Często zdarza się, że rodzic, z którym dziecko zostaje, naruszając interesy dziecka, utrudnia kontakty dziecka z drugim rodzicem, próbuje uzyskać od drugiego rodzica nieprzewidziane prawem dodatkowe świadczenia pieniężne na swoje własne potrzeby⁴,
- rodzica, który umyślnie popełnił przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu drugiego rodzica dziecka, małżonka, w tym także niebędącego rodzicem dziecka lub

² Л. М. Пчелинцева, Семейное право России, Москва 2006, С. 32; П. В. Крашенинникова (red.), Постатейный комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации и закону «Об опеке и попечительстве» и Федеральному закону «Об актах гражданского состояния», Москва 2012, С. 32-33.

³ А. М. Нечаева (red.), Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации, Москва 2009, С. 61-62.

⁴ М. В. Антокольская, Семейное право, Москва 2010, С. 272-273; А. М. Нечаева (red.), Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации, Москва 2009, С. 227.

przeciwko życiu lub zdrowiu innego członka rodziny, można pozbawić praw rodzicielskich (art. 69 kodeksu rodzinnego FR). Dotychczas ustawa wymieniała jedynie małżonka, przeciwko którego życiu lub zdrowiu popełniał przestępstwo rodzic dziecka⁵. W celu zapobiegania przemocy rodzinnej i w celu ochrony psychiki dziecka ustawodawca rozszerzył krąg podmiotów, przeciwko którym popełnienie przestępstwa może być podstawą do pozbawienia przestępcy praw rodzicielskich, w szczególności należy zaliczyć do nich również drugiego rodzica dziecka. Problem tkwił w tym, że w przypadku zwykłego pożycia osób, bez zawarcia związku małżeńskiego i bez jego rejestracji, gdy u osób tych rodziło się wspólne dziecko, to przemoc jednego z rodziców dziecka w stosunku do drugiego rodzica tego dziecka nie stanowiła podstawy do pozbawienia sprawcy praw rodzicielskich,

- kontakty dziecka z rodzicem, któremu sąd ograniczył prawa rodzicielskie, mogą odbywać się nie tylko za zgodą kuratora lub opiekuna, ale również za zgodą drugiego rodzica posiadającego pełnię praw rodzicielskich (art. 75 kodeksu rodzinnego FR).

W Federacji Rosyjskiej w latach 2013-2014 była przeprowadzona próba wdrożenia Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – "Ювенальная Юстиция". Proponowano utworzenie specjalnego organu, mającego szerokie uprawnienia w zakresie kontroli nad sprawowaniem władzy rodzicielskiej nad nieletnimi dziećmi, włącznie z odebraniem dziecka rodzicom.

Zachodnioeuropejskie doświadczenia w sprawowaniu takiego wymiaru sprawiedliwości wobec rodzin – „Juwenalnej justycji” i liczne przypadki wzrastających nadużyć, wywołały protesty przeciwko wprowadzeniu podobnej instytucji w Rosji. W związku z tym powstał ruch obywatelski pod nazwą „Sprzeciw Rodzicielski” – „Родительское сопротивление”, który otrzymał wsparcie ze strony środowiska komunistycznego, Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i Prezydenta W. Putina. Niekontrolowane interwencje w sprawy rodzinne zostały uznane za niedopuszczalne.

Tradycyjnie w Rosji rodzice lub osoby sprawujące opiekę prawną nad nieletnim dzieckiem decydują o jego wychowaniu oraz kształceniu. I tylko w nielicznych wyjątkach przyjmują tę funkcję albo podejmują interwencję państwowe organa opieki lub organa prokuratorskie. Zazwyczaj odbywa się to w przypadku zagrożenia życia i zdrowia dziecka. Z reguły dotyczy to dzieci alkoholików, narkomanów, członków sekt. Jest to konsekwencja

⁵ А. М. Нечаева, Семейное право, Москва 2011, С. 114.

oczywistej obserwacji, że wskutek nałogów rodziców najbardziej cierpią nieletnie dzieci. Tylko w wyjątkowych przypadkach dzieci mogą być zabrane z rodziny i umieszczone w domach dziecka. Takie podejście jest absolutnie zgodne z zasadami Prawa Rodzinnego FR, a mianowicie:

1. niedopuszczalnością bezpodstawnej ingerencji osób lub organów trzecich w sprawy rodzinne;
2. priorytetowego znaczenia wychowania nieletnich dzieci w rodzinie;
3. ograniczenia praw rodzicielskich może nastąpić wyłącznie na podstawie ustaw Federacji Rosyjskiej, nie na poziomie regionalnym, tylko krajowym;
4. przy czym powyższe ograniczenia są dopuszczalne wyłącznie w celach ochrony życia i zdrowia, kwestiach moralności, praw i interesów innych członków rodziny.

W związku z priorytetem wychowania rodzinnego, głównym kryterium dalszego losu dziecka jest adopcja, albo umieszczenie go w rodzinie zastępczej.

Ostatecznie Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich „Ювенальная Юстиция”, nie została przyjęta.

Liberalne reformy lat dziewięćdziesiątych doprowadziły nie tylko do narodowej katastrofy ekonomicznej oraz w instytucjach państwowych, ale również zniszczyły system ochrony praw dziecka na poziomie Państwa. Próba wprowadzenia przez liberałów „Juwenalnej Justycji” była skierowana na zniszczenie fundamentów, podstaw rodziny. Ideologia Juwenalnej Justycji opiera się na przeciwstawieniu interesów dzieci i rodziców, zakłada potrzebę ochrony dziecka przed jego własnym rodzicem, nie w sytuacjach wyjątkowych, nienormalnych, lecz jako ogólnej reguły. W takim systemie rodzice winni udowadniać urzędnikom, że w sposób należyty dbają o własne dzieci. Ideolodzy Juwenalnej Justycji skrywali się za pięknymi hasłami – w szczególności troską o dzieci, w tym ochroną dzieci przed przemocą. W rzeczywistości takie podejście prowadzić miało do zniszczenia podstawowej komórki społeczeństwa – rodziny, co za sobą prowadzi do pęknięcia najważniejszych więzi w środowisku socjalnym i w konsekwencji do atomizacji społeczeństwa.

Dziś w Rosji istnieje skutecznie wypracowany system ochrony praw dziecka. Dzieci są chronione przez rodziców, prawnych opiekunów, przez organa opieki, prokuraturę, wydziały policji do spraw nieletnich, rzeczników praw dziecka w regionach, jak i ogólnokrajowego rzecznika praw dziecka. Znaczne zmniejszenie liczby dzieci w domach dziecka oraz zmniejszenie przypadków przemocy wobec nieletnich świadczą o prawidłowo wybranych sposobach ochrony praw dzieci.